

A nagykikindai szárazmalom

A nagykikindai járgányos szárazmalom Vajdaság egyik jelentős műemléke. A 19. század legvégén épült malom az egyetlen a Kárpát-medencében, amely a vele egybeépített malomházzal együtt a mai napig eredeti formájában áll és működőképes.

A török időkben Bánság szinte teljesen elnéptelenedett, az írott források Nagyikindát és környékét 1718-ban lakatlan területként említik. A 18. század közepétől szerb határőröket telepítettek ide, őket a német, magyar, majd zsidó telepesek követték. A megtelepülő lakosság a gabona és más szemestakarmány őrlésére szárazmalmokat épített. Az erről tudósító első adat 1781-ből származik, ekkor 17 szárazmalma volt a településnek, de egy 1847-es térkép adatai szerint már 51 ilyen malomban őrltek, majd lassan megjelentek a szélmalomok is, melyeknek elterjedése leginkább a 19. század első felében kibontakozó gabonakonjunktúrával volt összefüggésben.

A szárazmalom emberi vagy állati erővel meghajtott őrlő, daráló, hántoló szerkezet, melynek máig fennmaradt példányai a középkorban tökéletesített szerkezetek továbbfejlesztett változatai. Hazánkban már a középkor derekától általánosan használták, első írott említésük a 15. századból való Pozsony város adókönyvéből, melyben lóval hajtott szárazmalom után kivetett adóról találunk bejegyzést. A 15-17. században rengeteg szárazmalom lehetett használatban, Evlija Cselebi török utazó leírása szerint Budán például 1663-ban 150 ló- és ökörvontatású malom működött. Vízen szegény vidékeken és végvárakban építették előszeretettel. Az erődített települések vízimalmainak hajtóvizét az ellenség könnyedén elrekeszthette, ami végzetessé válhatott volna az élelmezés szempontjából. Nem csoda, hogy a dunai vízimalmok mellett leginkább a komáromi vár szárazmalmai látják el két évszázadon keresztül a katonaságot. A 19. századra már csökken szerepük és számuk, de néhány helyen még a 20. század első felében is használatban voltak.

A nagyikindai szárazmalom Vajdaság egyetlen, épségben megmaradt járgányos szárazmalma, melyet 1899-ben építtetett harminc, szövetkezetbe tömörülő parasztgazda, akik a város második fertályában éltek egymás szomszédságában. A malom épületanyaga és szerkezete Padéről származik, a gazdák hitelt vettek fel megvásárlásához. Mivel nem találtak szakképzett molnárt a malom üzemeltetéséhez, a szövetkezet létszáma idővel apadt, végül a megmaradt hat tag eladta azt Krümmer Fábiánnak, egy tapasztalt, nagy tudású molnár dinasztia tagjának. Az ő családja üzemeltette a malmot egészen 1945-ig, mikor államosították.

A szárazmalom rendszerint két részből áll: az energiafelvevő járószínből (elnevezése malomalj vagy keringősátor) és a malomházból. A nagyikindai szárazmalom az egyetlen a Kárpát-medencében, amely a vele egybeépült malomházzal együtt eredeti formájában maradt meg. A műemlék épületegyüttes szépen beleilleszkedik az utca képébe, hiszen a járgányos szárazmalomnak ebben a típusában a vontató kerék a föld színéhez közel van és így alacsonyabb sátorú épületben is elfér. [\[1\]](#)

A sokszög alakú keringősátor tetőszerkezete 14 alacsony, tömzsi téglaoszlopon nyugszik, keleti oldalához építették hozzá vályogból a négyzet alapú malomházat. A ház háromosztatú, a molnár lakása mellett itt található az őrlőszerkezet is, amely malomkövekből, szitából és a mechanizmus egyéb elemeiből áll. A szárazmalom teljes épületét apró cseréphéjazat fedi.

A szárazmalom padlózata döngölt föld, melyet másfél méter szélesesen kitegláztak, ezen jártak körbe az állatok. A szerkezetnek két pár őrlőköve van, így kétféle szemestakarmányt lehetett vele őrlni. A kőrsátorba maximum öt pár állatot (ló, szamár, ökör) lehetett befogni, ilyenkor teljes kapacitással működött a malom és nagyjából egy mázsa gabonát őrlött meg óránként, ami akkoriban komoly teljesítménynek számított.

2019 novemberében kezdődött, s idén februárra be is fejeződött a szárazmalom felújítása, köszönhetően egy szerb-magyar, határokon átívelő együttműködésnek. A két ország határ menti térségében több, különböző fajta malom (szárazmalom, szélmalom, széldaráló, paprika-malom) maradt meg, melyek a Malmok útja projekt keretében most megújultak. A tematikus úton az érdeklődők öt településen (Nagyikikinda, Orom, Kiskunfélegyháza, Ópusztaszer és Hódmezővásárhely) ismerkedhetnek meg a gabonafélék és más szemestakarmányok őrlésére szolgáló gazdasági építményekkel.

A nagyikindai szárazmalom

Írta: Kürtössy Péter

2020. március 05. csütörtök, 00:00 - Módosítás: 2020. április 13. hétfő, 08:28

A szárazmalom nyitvatartása április és október között: kedd- szombat 10-16 óráig.

November és március között csak előzetes bejelentkezés alapján látogatható.

Felhasznált irodalom:

Malmok útja. Szárazmalom, Nagyikinda

<http://ipa-malmok-utja.pazirikkft.hu:8080/szarazmalom-nagyikinda/>

Pongrácz Pál: Régi malomépítészet

<http://mek.oszk.hu/07000/07057/07057.pdf>

Szárazmalom. Községközi Műemlékvédelmi Intézet, Szabadka

<https://www.heritage-su.org.rs/hu/szarazmalom/>

Szárazmalom. Magyar Néprajzi Lexikon szócikke

<http://mek.niif.hu/02100/02115/html/4-1525.html>

Forrás:

„Folyót a tengerbe, búzát a malomba...” A nagyikindai szárazmalom.

<https://www.petofiprogram.hu/tudastar/folyottengerbebuzatmalomba>

[1] A keringősatornak nincs helyi elnevezése. Itt található a szármalom szerkezetének egy része, amely az őrlőkövet beindító és forgató lovak befogására szolgált. A mechanizmus legfontosabb része egy nagy, fából készült, vízszintesen elhelyezett, 45 méter kerületű nagykerék volt, amely tizenkét medvegerendával volt odaerősítve a függőleges, tölgyfagerendából készült főtengelyhez, a bálványhoz. A bálvány helyi neve „popa” azaz pap volt. A medvegerendák a keringőtálpba vannak beerősítve, s ebbe 516 keményfafog illeszkedik. Ezen fogaskerekek segítségével történik az erőátvitel s indulnak forgásba a malomkövek, amelyekkel az őrlés történik. A bálvány alsó része a földbe van rögzítve, a rögzítővasak sínágyazatban vannak, amely stabil kőalapzaton nyugszik, és amely a bálvány forgatását is lehetővé teszi. Az öntöttvas sínágyazat helyi neve: „paprika”. A bálvány felső része a tetőgerendák által alkotott sínágyazatban nyugszik, melyet az itteni molnárok „jezik”-nek neveztek, s ez úgy van odaerősítve a tetőgerendákhoz, hogy azt egy kenderkötéllel tetszőlegesen lehessen mozgatni. A sínágyazat felemelésével, szabaddá vált a bálvány, amelyet így a keringővel együtt a nyitott oldalra lehetett fordítani, s erre azért volt szükség, hogy

A nagyikindai szárazmalom

Írta: Kürtössy Péter

2020. március 05. csütörtök, 00:00 - Módosítás: 2020. április 13. hétfő, 08:28

a keringőbe befoghassák a lovakat. A lovak befogására kocsirudak szolgáltak.

{phocagallery view=category|categoryid=67}